891.79
K5281
Ok

Ч. 13. Р. V.

Українське Видавництво
„ГАЙДАМАКИ"

ХЛОПИ В РАЮ

I

Оригінал.

Ціна 6 цн.

Ню Йорк, Н. Й. 1913.

Накладом „Гайдамаки".

891.79
K52B1
K

Б. Г.

ХЛОПИ В РАЮ.

Зібрала ся громада на раду. Прибули й жандарми, щоби робити порядок. Гукнуло. Повалило ся на землю кільканацять хлопів, решта втікла — і вже по крику. Був порядок.

Гарненько, тихонько лежать собі на дорозї парібки, анї ворохнуть ся. Кождий має кругленьку дірочку від кулї, як належить ся, але не від авантури, а лише так після порядку витягнув ся.

А крізь ті дірочки душі повитягали

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA CHAMPAIGN

голови і розглядають ся здивовані.

— Ви бачили? — каже врешті душа того Грицька, що то все в корчмі верховодив. — Ви бачили? Шитикнуло і конець. Чоловік анї не подумав, що то так може бути відразу.

— Буде тобі конець, ая! — відповідає пара, видобуваюча ся з чола зизоокого Пантелеймона. — Без святої сповіди ми померли... Як тут станути перед вратами небесними?

— Ба! Якби то був чоловік знав!

— Говорили єґомость, щобись кождої хвилини був готов... Коли ти сам переслїпив, то чого инших учиш?

Від слова до слова — посварили ся душі. Було би і до бійки дійшло, але кулаки розвівались їм, наче той вітер. Що котрий хоче гукнути, то пястук поволеньки опадає, тратить форму і спливає по плечах другого.

В кінцї погодились.

Ідуть купою до раю, а дурний Іван

на самім кінці. Ноги лишають ся йому в стерниску, бо душа то була тяжка, нездарна.

Вже смеркало ся, коли вийшли з земського воздуха. Сіли собі на хмарі, відпочали троха тай далї в дорогу. Летять, летять, питають ся звізд о дорогу, але нїодна певної ради не дає. Ся говорить: „Ідїть на лїво, далї просто"; друга: „Скрутїть на право, потім на лїво"; знов инша: „Не сходїть, хлопцї, з дороги, тільки все просто"...

Звичайно урядники. Кождий говорить, що йому слина до губи принесе, щоби йно позбутись.

Перестали, питатись. Летять після власного розуму. Ну і на третю добу стають коло небесних воріть,

Пукають несміло...

— Хто там?

Ану, хто має бути! є Грицько, Пантелеймон, Василь, Матей... Нїкого не бракує. Навіть і дурний Іван пришкандибав.

Відсунула ся кляпка і велике світло бухнуло на зовні. Заглядають душі і аж перучують ся, роззявивши роти — так гарно.

Сидять собі при столиках ріжні ґрафи і пани, сидять у гафтованих кафтанах, на раменах мають золоті крилця... Чисмтой і сей підірветь ся, прилетить до иншого столика, поговорить з тим і з сим. Пють вино, військова музика грає. Пани, не вмирати! А кождий з тих панів має на грудях золотом вигафтоване нарвско, яке мав на землї. Одному було Бісмарк, другому Муравєв, третому Плеве, четвертому Столипін, пятому Сембратович, далї Марков, Яворський, Бадені і т. д. Пани і королї осібно, всї, анї одного не брак. Не дивота, церкви будували, служби божі все їм на земли ідуть.

Нарешті підійшов до віковця старець у сріблянім шляфроку, з ордерами тих царств світа на грудях; а коли ангели почали йому салютувати, зміркували душі, що се святий Петро і почали чухра-

тись по лобах, бо не мали шапок, щоби поклонитись,

Тоді той старенький питаєсь:

— Паспорти є?

— Були — бреше як з нот Грицько, — тільки ми погубили.

Але святий Петро поглянув Грицькови в очи і відразу вичитав брехню.

— Чому то крутити! — каже, — Я тут уже маю рапорт від власти, даної з божого призначеня. Проч!

Зараз влетіли жандарі, такі самі, як не землї, лише з крильцями при раменах вхопили Грицькову душу за чуприну і винесли її.

Перестрашилисъ инші, рішили говорити правду.

А святий Петро питає першого з краю

— Чогось бажав від дочасного житя?

— Любови,

— А ти?

— Свободи.

— А ти?

— Правди.

— Ти?

— Іди.

А що котрий відізвесь, то укрилені жандарі як з під землї виросли, волїчуть його до пекла.

Лишивсь тільки дурний Іван.

А коли прийшла черга на нього, він каже простолушно:

— Та я, небесний стороже, нїчого не хотїв, тільки спати. Я спав собі, коли вони вічували і кулька через помилку трафила мене.

Тодї отворились небесні ворота і дурний в парадї війшов до неба!

А св. Петро поклепав його по плечах і каже:

— Сей є нищий духом; такий повинен бути хлоп. Іди до офіцин, будеш мити панам начинє!

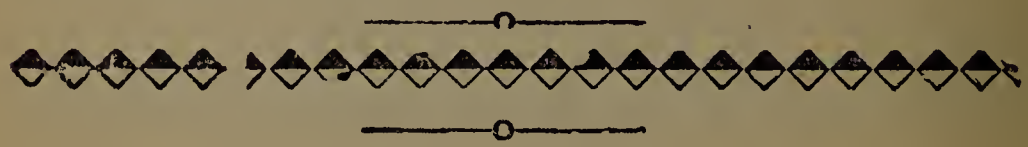

ОРИҐІНАЛ

В горах північно-західної Америки, в околици, до якої вибрали ся ми на лови — так розказував мені старий товариш — зовсім нам не вело ся. Один з між наших потовк ся, упавши в вимулений водою яр, і мусів покинути товариство, другий прострілив собі руку, а третий не знати яким способом відбив ся від товариства; ще й четверта трапила ся халепа, а іменно те, що звірини тут було мало.

Шукаючи товариша, ми зайшли в глубоку долину, якої високі збочи були порослі сосновим пралїсом, що недавно значно повигарував. Сподом долини протїкав потічок, а дальше, на північ, на

кінци долини, виднілось плесо озера; ще дальше нові збочи і ліси. Околиця була маєстатична, а бодай такою мені видавала ся. Я завсїгди смирно клоню ся перед могутними і великими творами рук природи — перед великаном, якого не страхаєш ся, але перед яким чуєш себе таким малим і нікчемним.

Побачивши озеро я з товаришом пустив ся до нього. Перейшовши вигоріну часть ліса, ми пустились вздовж оставшого ще ліса і... на велику втіху стрінули товариша. Він сміяв ся побачивши нас і на запити, де перебував, відповів:

— В царя гір, свобідного і величного сина природи; ось вам уся тайна.

— Досить жартів — говорив я; говори просто, а то ми немало тобою наклопотались.

— Як кажу, що в царя гір, чоловіка-оригінала — сказав він і зачав собі з мене жартувати.

Слово оригінал має для мене завсїгди особливше значінє, як імя чогось не-

буденного, свіжого і інтересного. І я заставив товариша розказати мені все подрібно, радий в одній хвили всього дізнати ся. Але він поки що сміяв ся, і очевидно, знаючи мою палку і пристрасну вдачу, плів мені самі нісенїтниці

— Тебе і сон не возьме ся, коли усього не дізнаєш ся — почав він дальше; та коли таким товаришом нагородив мене Господь, таки годі, Слухайтеж! Саме тоді, як ми розійшли ся коло Медвежої скали, я наче забув себе і йшов десь далеко, думаючи, що і ви тудиж пішли поперед мене. Аж отсе озеро, що бачите, заставило мене поважнійше над собою застановити ся. Мені стало ясно, що я заблудив. Я звернув на право, видістати ся на висше місце, і переходячи попри скалу, запримітив, що тут є щось похоже на мешканє чоловіка; став я приглядати ся. В тім почув ся від озера тріск і шелест галузя і я обернувши ся побачив чоловіка, що підходив до мене...

Так розказував товариш ведучи нас за собою; за хвилю ми справді побачили щось похоже на будинок, який против великої скелї видав ся менї небільшим величезного улія. Стїни були поліплені землею, дах вкритий дернюками. Від полудня було досить велике вікно; комина не було видно.

— Отсе той оригінал? запитав я.

— Еге!

— А можна менї на него подивитись?

— Чомуб нї. Чоловік він людяний; ну, а до того я тебе порекомендую. Ходїм!

Ми увійшли і застали, як господар дому забирав ся розкладати огонь в простенько зладженій печи. Товариш сказав хто ми є.

— Дуже рад, що зайшли до мене, але... як бачите— сказав господар дому — від негоди тут сховаєте ся, але вигоди не знайдете.

В мешканю я не побачив нічого особлившого. Від східної стіни стояв невеликий столик в роді аналоґіона, накритий, як на таку комнату, досить білим настільником, На столї лежала груба книга з грубими, чорними окладинками; в кутї, коло печі стояли два горшки; на стїнї висів довгий, старий плащ. Стїни були сяк так побілені, і взагалї в комнатї було досить ясно.

— Щож, ви отсе самі проживаєте? запитав я господаря.

— Сам... Як за дїлом, то і самому вік перейде незамітно — відповів він.

— А чим ви тут занимаєте ся? запитав я дивуючи ся, щоби чоловік, лїт може пятьдесяти міг тут сам робити.

— Дивуєтесь, що я роблю, так мовби не було на сьвітї що робити. Думаю над минувшим моїм житєм, та годї передумати.

Менї майнула гадка, чи не бачу перед собою злочинця що отямившись, і

лякаючись руки справедливости, усунув ся на самоту. Але анї з лиця, анї з тону бесїди зовсїв не можнабуло таке заключати.

— А позвольте дізнати ся, що тілько думаєте. Певно важке було житє, повне трудів і пригодів, — сказав я — не знаючи сам, якої сподївати ся відповіди.

— Кажете, повне пригодів? Нї, пригодів не було жадних. Я думаю над таким житєм, як воно виглядає загалом над таким, яким жиють усї люди. Знаю, вам видасть ся воно дивовижним і непонятним, але се велика задача. Думаю, як я жив з другими і як другі зомною жили, Невжеж так треба жити! Полишивши всї законні власти і інституції — сама суспільність неволить і пригнїчує одиницї так, що годї рушити ся. Тебе поневолюють і ти других неволиш. Людий зовсїм нема, тілько пани і слуги, шпіони і доносчики. Як вирівнати житєві скривленя і супереч-

ности, без яких щастє людий немислиме — от що я думаю.

Я глянув на книгу. Менї здалось, що старець є певно пустинником, що покутує, та роздумує над житєвими гріхами, приписуючи собі, чого й небувало,

— Що се у вас за книга? запитав я.

— Се моє евангеліє.

— Еге. А чи довго ви служити ось тут Богу? запитав я впевнившись, що маю до дїла з монахом-пустинником.

— Богу служу, кажете — сказав старий усьміхнувшись і глянувши пильно на мене. Якому Богу я маю служити? Нї, я не служу нїякому Богу та ще в той спосіб, як ви всї звикли служити.

Менї стало нїяково.

— Простїть — сказав я звиняючи ся — але побачивши евангеліє я думав...

— Знаю, знаю, се нїчого. Ви мене не зрозуміли. Я говорив, що се моє евангеліє — не Христове.

— Ваше евангеліє?

— Так. Воно має бути предтечою Христового євангелія, а з приходом його моє євангеліє усуне ся.

Я подумав, чи чоловік той не є варіятом.

— Але-ж Христове євангеліє вже прийшло. Хибаж ви сього не знаєте?

— Прийшло, кажете? То хиба вже в отсім місяци, як я на світї не бував. Справдї прийшло? — допитував ся він дивлячи ся менї пильно в очи.

— Вже майже дві тисячі лїт, як воно істнує, від часів Христа, хибаж ви того не знаєте?

Старий голосно засміяв ся.

— Себто ви хочете сказати, що воно вже так довго повинноб істнувати, та що вже так довго в людий вмовляють, що воно є, хоч його нема. **Чиж була би тілько кривд, тілько злодійства, убійства, загарбуваня чужого майна, неволеня одних другими, колиб воно було? Христос говорив прямо до серця, а воно**

в шафах бібліотек опинило ся. От що!

— Треба його толкувати і розширяти, сказав товариш, що прийшов зо мною.

— Еге, тобто вмовляти, що воно є, хоч його нема.

— Я вас не розумію і не понимаю, — сказав знов товариш.

— Дуже легко мене поняти. Зробіть щоби люди людий не кривдили, щоби любили один одного, бо цілю евангелія не є лишень його проповідуванє, а тоді скажете, що Христове евангеліє є між людми.

— Так по вашову виходилоб, що треба в инший спосіб проповідувати евангеліє.

— Крайна хвиля се здїлати, Еге! І місто товчи людям голови сим тим, треба би вже раз вказати людям на те зло, яке помимо евангелія так свобідно царює на світї. Час би і то крайний, аби люди перестали думати о сівбі, а подумати і о жниві. Дві тисячі лїт сїяли сло=

ва Христа, а де овочі, де плоди? Чому не стати і не запитати ся, чому не росте посіяне? Чому не подивити ся, як вороги йдуть за нами і ще в самім зароді нищать посіяне? А що світ не став гірший, тона се є дуже проста причина: світ не може стати гіршим, Кождий нині числить ся з силою фізичною, а не з якож там наукою.

— А всеж треба нам в щось вірити.

— Я вірю! **Вірю що Христос учив і Його наука на марне пійшла;** вірю що **люди взявши в руки евангеліє любови, вчать людий ненавидіти, кривдити і мордувати других;** вірю, що ми взявши в руки писане евангеліє і вимовивши слово „вірую" уважаємо себе такими, якими після евангалія бути повинні, а якими не єсьмо; вірю, що люди хотячи увільнити ся від закона житя, який звучить: **„Працюй сам на своє удержане" забирають плоди трудів своїх братів,** послугуючи ся часто при тім е-

вангелієм; вірю, що десятки тисяч людий гине на війні, а ще більше мучить ся в дома, а проповідники євангелія ще й благословлятй йдучих убивати; вірю, що і нині темноту захвалює ся як розум божий; ну, і якої ще віри можна від мене жадати? Як віра моглаб через тьму отсьої віри до мене перебити ся? Чиж можна нараз вірити в одно і в друге? Я вас запевняю, що ніколи.

Чуючи все те, я зобачив, що передо мною чоловік неякбудь думаючий, а може.. Та світ однаковою мірою міряє гірших і ліпших від себе. Одні для него за малі, другі за великі — все одно.

— Щож ви маєте в своїм євангелію? запитав я.

— А що... Списую всї ті перехрестя і суперечности, всї недоладности людських понять і віровань, рад показати всї хибні твердженя і вмовлюваня в себе небувалих річий; хочу сказати, що ми маючи в руках Христову науку не єьсмо

ліпші від тих, які евангелія не бачили. Коли люди зобачать все те лихо, яке роблять закриваючи ся евангелієм, тоді приймуть в серце науку Христа і тоді моє евангеліє буде непотрібне.

— А чомуж ви не живете між людьми — запитав я — там можнаб ще більше думати. Там бачите жите постоянно...

— Між людьми жити? — Тут старий голосно та гірко засміяв ся. — Таж се зовсім неможливе тоді булоб — думати. Вони далиб мені зараз якесь занятє, забралиб мені весь час, казалиб платити всякі податки і зробилиб з мене такісінького, як вони всі. Вони потягнулиб мене в той безпамятний вир, з якого, завдяки судьбі, я вирвав ся, і в якім інакше від других думати а тим більше робити не можна. Я нині наглядно виджу, чого мені треба, а вони вмовлялиб в мене, що мені треба чого иншого. Я бувби там невільник — служивби одним, а неволивби других. А щастє людий не на нерівности має осно-

вувати ся, але противно. Ось чому я між ними жити не можу.

— А яка іменно була причина. що ви покинули людий -- запитав я бачучи, що старий любить дуже богато балакати,

-- О, дуже простий случай, яких богато на світі, В місци де я жив і родив ся жив богатий богатий пан і убогий робітник, якого хата і кусень поля були посеред панського ліса. Та лакоме око пана не стерпіло(а пан був дуже учений) і загарбало отсю дрібку бідака і прилучило до свого великанського майна. Чоловік просив, падав на коліна, плакав (я сам бачив), но дарма. А се той сам пан, що побудував каплицю на роздорожу в Л,.. Отжеж чоловік той, вертаючи від пана не упросивши його, чи захорів з журби, чи як там, досить, що знайшли його замерзлого коло панської брами. А лишила ся жінка і пятеро дітий без хліба і даху над головою і без вітця-кормителя.І коли ударив похоронний звін сумно-про-

тяжно — нарід падав на коліна і молив ся, а навіть жінка помершого, хоч омлїваючи, хрестилась зворушена побожним звуком. Но менї голос звона видав ся страшним голосом братньої крови, взиваючим до неба о пімсту; — голосом. перед яким не треба нї хрестити ся, нї молити ся. Голос звучить досї в моїх ухах і будить мене нераз зі сну серед ночи. Ось вам случай і він загнав мене в отсї гори.

Старий ще довго говорив, але менї хотїло ся скорше дізнати ся, що іменно криє ся в йово євангелію, та як воно виглядає. Цікавість перейшла в нетерпеливість і я, не слухаючи, на чому старий скінчив, попросив менї його показати.

— Дуже охотно — сказав старий встаючи і подаючи менї книгу. Скажете людям що бачили, хоч я певний, що в них не буде часу вас послухати. Вони вічно заняті чим другим, тілько не змислом.

Читайте, читайте — говорив він видячи, що я тілько переглядаю.

Я зупинив ся на стороні, де було назначено „Голова Х.” і читав:

„До святині прийшло пятьох людий: поганин, жид, католик, протестант і безконфесійний, щоби послухати правди тут голошеної. Проповідник був пророком живого слова і річ його цілющим бальсамом поплила в серця слухачів, Він отворив перед ними свою власну душу і вони глянули в ню, наче в зеркало і побачили самих себе такими, якими дійсно були. Вони пізнали правду. І вийшовши з святині сказали: „Отсе чоловік, в якому нема обмани. Ми повірилиб йому тайни, ми віддалиб на сховок свої скарби, він принимав би нас, як рівних, як братів, ми пізнали в нім чоловіка праведного, безпартійного, несамолюбного, всїх любячого, некористолюбивого, справедливого. І всї вони пішли за тим чоловіком. А де нинї подібний проповідник,

де нині подібна правда?

Дальше читав Голову XI.

Пятьох учеників сиділо на шкільній лавці в однім часї і учили ся одної науки. Учені професори викладали найновійші здобутки знаня, хотіли зробити їх спосібними до житя; і зробили. Один став священником, другий фабрикантом алькоголїчних напитків, два инші купцями, а послїдний унаслїдив по батькови великі фабрики і рафінерії нафти і провадив дальше батькове дїло. Тут кождий розвинув свою дїяльність після вказівок учителїв. Фабрикант алькоголю друкує довгі оголошеня, тисячні захвалюваня; понаймав аґентів, щоби розпіячували нарід заробляє гроші і побільшує з кождим роком свої фабрики і закладає нові аґенції. Його товариш, священник омлїває накликуючи людий, щоби не пили алькоголю і викладаючи, кілько лиха наносить піянство тїлу і души. Два инші побудувавши побіч себе склепи завели ворожнечу на

житє і смерть. Кождий рад другого знищити і весь зиск тілько собі забрати. А остатний, фабрикант нафти почувши, що який хемік винайшов новий спосіб робленя пального матеріялу, тамного від нафти, купив за великі гроші винахід і запанастив. І великий пожиток, який давби людям винахід, пропав. А найдивнійше те, що хоч як суперечні в тих людий ідеї і прямованя, а усіх їх поставлено урядниками. себто проводирами народу. Ось вам учені мужі, світочі чинїшної науки, учителї темного народу! Ось як роблять вони, просвічені. а щож ми, темні маємо робити? Що?!

Перекинувши кілька карток я перечитав Голову XX, що звучала:

Жило раз двох людий прокажених. І прийшов до них чоловік-лїкар, дав цїлющого лїкарства і казав прикладати і вимивати рани. Але люди ті і не думали о проказї, а почали толкувати, та сварити ся про особу лїкаря і віруючи в

чудотворність ліків, прикладали їх просто де попало, не глядячи зовсім за ранами. Чиж того бажав лікар? І о стілько ті люди були безтямні, що уживане лікарства стали вони уважати не потребою, а законом, Малі рани ще сяк так гоять ся, а великі дальше гниють і родять нові хороби. А коли хтось чуючи гниль питає їх про здоровлє, вони позакривавши струпи лахами, показують сейчас лікарство і імя лікаря і кажуть: „Дивись, чи може бути хорим, хто посідає отсї ліки?" Ми здоровші навіть, як всї инші люди." От так ми принимаємо Христове евангеліє!

В кінци перечитав я ще одну главу, а іменно XXV.

По 1900 роках повстаня науки Христа, в віку високої культури здибав я чоловіка і запитав: Чував ти коли про історію натуральну, хемію, політику, питав я, но він відповідав: не бачив, не чув, не знаю... Я навіть читати не вмію,

додав він, то деж мені знати. — Щож ти робив в твоїм житю? питав я — А що робив .. Служив форналем в дворі, був в війську, був і на війні. а тепер знов працюю де попаде, щоби не вмер. На запит, чого вчили при війську відповів, що крім екзецирки, стріляня і салютованя не вчили більше нічого. — А чи вони самі учені? питав я. — Я думає, що вчені, відповів. Коли знають дорогу десь на край сьвіта, знають де який ворог мешкає, знають коли з ним бити ся, то вже вчені.

— А чи платиш ти податки? — Еге, плачу.

— Кілько? — Та тілько, що з того що зостане ся, з тяжкою бідою вижити можна. А то гет всьо,..

— Щож ти маєш з тих податків? — Бог їх знає, відповів він;кажуть платити, тож плачу, а дальше що з ними, то не знаю.. І не було для чоловіка сего нічого з того, чим так хвалить ся наш

вік. Алеж він був овочем культури XIX віку!

Дальше я тілько побіжно переглянув книжку і віддав єї старому.

— А як вам подобало ся — запитав він — чи правда, що тут написано?

— Еге правда — відкавав я — тілько...

— Тілько шкода бесіди — покінчив старий — шкода пера і паперу. Та нехай! Конець житя для всїх один і я не теряю тут нїчого. Але в Бога я вірю, вірю в житє позагробове ідеальне, вірю і в сьвіт надземний, справедливий, який осьтут тепер у мене в серци, а більше де він є, я незнаю. Хиба ось ті могутні верхи гір розуміють його зі мною і говорять про него в своїм шумі, однак нїяке серце його не почує. **А подивіть ся ще на науку Христа, на науку всїх релїґій. Нї одної другої науки, нї одного фільозофа люди так не перекручують, так фалшиво не толкують, так від-**

мінно не поминають, як науку Христа і науку релїґії. А все воно тому, що науку Христа не уважають розумною. тай о тім зовсїм недумають, яка вона, але всї уважають єї сьвятою, себто такою, о якій і подумати по свому не можна.

— А котра релїґія по вашому найкраща?

— По мому.., Кожда релїґія є законом, кождий закон є мертвою буквою, що неможе одушевити, нї піднести до висшого сьвіта нікого нанаколи за ним нема тепла любови. Закон, є се штучна границя між добром і злом, котру так нагинають і пересувають, як кому вигіднїйше. І таку границю люди посунувши хоч як далеко на чуже поле, оправдують ся тим, що вони прецінь не перейшли границї правди.

Закон не є знанєм правди, нїяким ідеалом. А в мене релїґія, то релїґія знаня і розуміня правди, якої не треба в нікого вговорювати, анї прихвалювати. Та

нікому і не ходить о те, щоби хтось вірив, а о те тілько, щоби казав що вірить. Доказом того хочби те, як нинька старають ся о просьвіту народну. Ось гаку до тепер я виробив собі релїґію

— Алеж лихо, о якім ви згадуєте, так загальне — сказав товариш — що годї його поправляти.

— Як годї? Невжеж своєю загальностю воно перемінилось в добро, чи що? Нї, хоч люди і блукають по бездорожах, то всеж годї казати нехай вони йдуть туда, куду їм дорога. Годї!.

Ми почали пращатись. Старий вивів нас коротшою дорогою і ми змучившись не богато, дістали ся до решти товаришів. В иншім разі я мавби богати що розказувати товаришам, та тут я не сьмів і не знав від чого зачинати.

Другого дня ми вибрали ся в инше місце, де сподївались більше добичї. Тут наші розбіглись радїючи, що звірини було доволї. Алеж згадка про стрічу з старим весь час непокидала мене. Аж, коли укінчивши лови, ми вернули домів, все наче забуло ся. Тілько оттак, деколи на часочок, згадає ся.

З друкарні „ГАЙДАМАКИ", котра виконює всякі роботи входячі в обсяг друкарської штуки, по дуже дешевих цінах.
639 E. 11 Str. New York, N. Y.

BRODART
MADE IN U.S.A.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 071308750